

Беленкова О. Ю., Антропов Ю. В.

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ МАЛИХ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ОЦІНКА, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Метою статті є дослідження економічної стійкості малих будівельних підприємств України на основі фінансово-економічних показників, що комплексно характеризують фінансову, виробничу та інвестиційну діяльність підприємств. Після оцінки динаміки коефіцієнтів (ліквідності, фінансової незалежності, рентабельності, продуктивності праці та заробітної плати, відношення рівня заробітної плати найманих працівників до середньої заробітної плати по всім галузям економіки, зносу основних засобів, приросту оборотних активів та дебіторської заборгованості, коефіцієнтів реінвестування та частки валових капітальних інвестицій в активах) були визначені фактори, що негативно впливають на економічну стійкість як малих будівельних підприємств, так і всієї будівельної галузі. Ці чинники – збитковість аналізованих підприємств протягом тривалого періоду, значне зменшення розмірів власного капіталу, зменшення інвестиційної активності. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення макроекономічних чинників, що впливають на економічну стійкість малих будівельних підприємств.

Ключові слова: економічна стійкість, мале будівельне підприємство, економічна стабільність, економічний аналіз

Рис.: 16. *Табл.:* 2. *Бібл.:* 10.

Беленкова Ольга Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра економіки будівництва, Київський національний університет будівництва і архітектури (пр. Повітрофлотський, 31, Київ, 03680, Україна)

Email: obelenkova@ukr.net

Антропов Юрій Володимирович – аспірант, кафедра економіки будівництва, Київський національний університет будівництва і архітектури (пр. Повітрофлотський, 31, Київ, 03680, Україна)

Email: upom@rambler.ru

UDC 338.1

Беленкова О. Ю., Антропов Ю. В.

ЕКОНОМИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ МАЛЫХ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ: ОЦЕНКА, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Целью статьи является исследование экономической устойчивости малых строительных предприятий Украины на основе финансово-экономических показателей, комплексно характеризующих финансовую, производственную и инвестиционную деятельность предприятий. После оценки динамики коэффициентов (ликвидности, финансовой независимости, рентабельности, производительности труда, заработной платы, отношения уровня заработной платы наемных работников к средней заработной плате по всем отраслям экономики, износа основных средств, приростов оборотных активов и дебиторской задолженности, коэффициентов реинвестирования и доли валовых капитальных инвестиций в активах) были определены факторы, которые негативно влияют на экономическую устойчивость как малых строительных предприятий, так и всей строительной отрасли. Эти факторы – убыточность анализируемых предприятий в течение длительного периода, значительное уменьшение размеров собственного капитала, спад инвестиционной активности. Перспективным для дальнейших исследований в данном направлении является определение макроекономических факторов, влияющих на экономическую устойчивость малых строительных предприятий.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, малое строительное предприятие, экономическая стабильность, экономический анализ

Рис.: 16. *Табл.:* 2. *Библ.:* 10.

Беленкова Ольга Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент, кафедра экономики строительства, Киевский национальный университет строительства и архитектуры (пр. Воздухофлотский, 31, Киев, 03680, Украина)

Email: obelenkova@ukr.net

Антропов Юрий Владимирович – аспирант, кафедра экономики строительства, Киевский национальный университет строительства и архитектуры (пр. Воздухофлотский, 31, Киев, 03680, Украина)

Email: upom@rambler.ru

UDC 338.1

Byelyenkova O. Y., Antropov Y. V.

ECONOMIC SUSTAINABILITY OF SMALL CONSTRUCTION ENTERPRISES OF UKRAINE: ASSESSMENT, TENDENCIES AND PROSPECTS

The goal of the article is the study of economic sustainability of small construction enterprises of Ukraine on the basis of financial and economic indicators, which characterise financial, production and investment activity of enterprises. Having assessed dynamics of the ratios (liquidity, financial independence, profitability, labour productivity, wages, relation of the level of wages of workers to the average wage by all branches of economy, wear and tear of fixed assets, increase of floating assets and receivables, re-investment ratios and the share of gross capital investments in assets) the article identifies factors that negatively influence economic sustainability of both small construction enterprises and the whole construction industry. These factors are unprofitableness of analysed enterprises during a long period, significant reduction of sizes of own capital and fall of investment activity. Prospect of further studies in this direction is identification of macro-economic factors that influence economic sustainability of small construction enterprises.

Key words: economic sustainability, small construction enterprise, economic stability, economic analysis

Pic.: 16. *Tabl.:* 2. *Bibl.:* 10.

Byelyenkova Olga Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Construction Economics, Kyiv National University of Construction and Architecture (pr. Povitroflotsky, 31, Kyiv, 03680, Ukraine)

Email: obelenkova@ukr.net

Antropov Yuriy V. – Postgraduate Student, Department of Construction Economics, Kyiv National University of Construction and Architecture (pr. Povitroflotsky, 31, Kyiv, 03680, Ukraine)

Email: upom@rambler.ru

Вступ. Сьогодні багато малих підприємств в Україні опинились на межі виживання. Згідно з [1, с. 1], основними чинниками, які заважали їх розвитку, стали відсутність чітко сформульованої державної політики у сфері підтримки малого підприємництва, збільшення адміністративних бар'єрів, відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки, надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності, невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу, надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання. У 2008–2012 рр. до цих чинників приєдналась ще й дія фінансово-економічної кризи, значний удар якої прийшовся саме на малі підприємства. Досить сильно зачепили названі явища і малі підприємства, що працюють у сфері будівництва, велика частина яких під час кризи припинила своє існування.

У таких умовах особливої актуальності набуває потреба в систематичній оцінці економічної стійкості й стабільності цих підприємств з метою попередження кризових явищ на ранніх етапах. Адже економічна стійкість є однією з найважливіших передумов успішного розвитку економічної системи, вона характеризує здатність підприємства (об'єднання підприємств, галузі, всієї економіки) підтримувати задану траєкторію розвитку та протистояти зовнішнім та внутрішнім негативним факторам.

Серед наукових робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували економічну стійкість підприємств різних галузей, слід відмітити праці О. В. Корчагиної, С. О. Тхора, К. В. Ізмайлової, Д. Р. Пешковського, Г. М. Рижаквої, О. О. Терещенка та інших.

Економічну стійкість будівельних підприємств у своїх працях досліджували А. С. Барканов, Е. А. Ваниєва, А. С. Звягин, Б. В. Прикін, А. Ф. Гойко, Г. М. Рижаква, О. В. Федосова, В. Г. Федоренко.

Роботи цих вчених досить повно розкривають різні підходи до поняття «економічна стійкість підприємства»,

способи оцінки та прогнозування стійкості підприємств у майбутньому, вибір показників (найчастіше інтегральних), що найкраще можуть дати уявлення про економічну стійкість підприємства в залежності від його галузевої належності та стадії розвитку.

Можна зробити висновок, що економічна стійкість підприємства – це динамічне, комплексне, складне і багатогранне поняття. Залежно від специфіки конкретної системи, воно має багато підходів до визначення та охоплює широке коло об'єктів. Відповідно для оцінки економічної стійкості застосовується велика кількість показників, що охоплюють собою різні сфери діяльності підприємства. Проте питанням прогнозування економічної стійкості малого підприємства, що займається будівельною діяльністю, у зазначених працях приділено замало уваги.

Тому метою дослідження став аналіз динаміки економічної стійкості малих підприємств будівельної галузі України за фінансово-економічними показниками, що комплексно характеризують фінансову, виробничу та інвестиційну діяльність підприємства.

Для аналізу обрані фактори, які, на нашу думку, найкращим чином можуть охарактеризувати економічну стійкість малих будівельних підприємств, сучасний стан будівництва, мають високий ступінь впливу на подальший розвиток малих підприємств галузі (рис. 1).

Для оцінки стійкості фінансової діяльності малих будівельних підприємств обрані показники ліквідності (абсолютної, швидкої та коефіцієнт покриття) та фінансової незалежності (коефіцієнти автономії, фінансової стійкості). Для оцінки виробничої діяльності використані три групи показників: перша – характеризує ефективність виробничої діяльності (показники рентабельності виробничої та основної діяльності), друга – стійкість персоналу (прирост продуктивності праці та заробітної плати, відношення рівня заробітної плати найманих працівників до середньої заробітної плати по всім галузям економіки), третя – стій-

Економічна стійкість підприємства		
Фінансова стійкість	Виробнича стійкість	Інвестиційна стійкість
Показники, використані для оцінки: 1) платоспроможності (коефіцієнти абсолютної, швидкої ліквідності, покриття); 2) фінансової незалежності (коефіцієнти автономії, довгострокової фінансової незалежності)	Показники: 1) рентабельності (виробничої та всієї діяльності); 2) оцінки персоналу (Δ виробітку та заробітної плати, відношення рівня заробітної плати найманих працівників до середньої заробітної плати по Україні); 3) засобів виробництва (коефіцієнт зносу основних засобів, темпи приросту оборотних активів та дебіторської заборгованості)	Показники, використані для оцінки: 1) Стійкість економічного зростання (коефіцієнт реінвестування, відношення валових капітальних інвестицій до вартості активів).

Рис.1. Показники, використані для оцінки економічної стійкості малих будівельних підприємств України

кість засобів виробництва (коефіцієнт зносу основних засобів, темпи приросту оборотних активів та дебіторської заборгованості). Для оцінки інвестиційної діяльності використані коефіцієнт реінвестування та частка валових капітальних інвестицій в активах.

Такий деталізований аналіз економічної стійкості й стабільності дасть змогу всебічно оцінити стан розвитку малих будівельних підприємств, зробити висновки про наявні потенційні резерви подальшого розвитку.

Вихідними даними для аналізу слугували дані підприємств виду економічної діяльності «будівництво» за 2005 – 2012 роки [3] та показники розвитку малих будівельних підприємств у 2000–2012 рр. [4].

Оцінка економічної стійкості малих будівельних підприємств здійснювалась за допомогою 15 показників, порядок розрахунку яких наведений в табл. 1.

Розрахунок наведених вище коефіцієнтів за 2000–2013 роки подано в табл. 2.

Аналіз фінансової стійкості. Платоспроможність та ліквідність є одними з найважливіших характеристик фінансової стійкості, які потрібні для партнерів по бізнесу, банківським установам, кредитором підприємства. Своєчасна, об'єктивна оцінка цих характеристик дає можли-

вість визначити, якою мірою і протягом якого часу підприємство зможе виконувати свої грошові зобов'язання.

У сучасних умовах така оцінка набула особливого значення для малих підприємств, оскільки саме ця група суб'єктів господарювання має набагато меншу економічну стійкість за інших.

Для здійснення аналізу платоспроможності та ліквідності малих підприємств будівельної галузі були використані коефіцієнти абсолютної, швидкої та поточної ліквідності, які, на нашу думку, є зручним засобом швидкого, достовірного аналізу та узагальнення даних.

Коефіцієнт покриття (K_p) є узагальнюючим показником ліквідності. Він показує, на скільки поточні зобов'язання забезпечуються поточними активами, тобто скільки грошових одиниць поточних активів припадає на одну грошову одиницю поточних зобов'язань.

Значення коефіцієнтів покриття для малих підприємств будівельної галузі є суттєво нижчими за рекомендовані значення для забезпечення достатньої платоспроможності (рис. 2).

Рекомендовані значення цього показника 2,0 – 2,5 [5]. Прийняття цього нормативного значення пояснюється практикою що склалася, згідно якої при ліквідації активів їх

Таблиця 1

Показники, використані для оцінки економічної стійкості малих підприємств виду економічної діяльності «Будівництво»

№ з/п		Показник (коефіцієнт)	Формула для розрахунку	Рекомендовані значення за [5]
1	2	3	4	5
	Фінансова стійкість	покриття K_p	Поточні Активи	2,0 - 2,5
			Поточні Пасиви	
		швидкої ліквідності $K_{шл}$	Поточні пасиви – Запаси	1,0-2,0
			Поточні Пасиви	
		абсолютної ліквідності $K_{ал}$	Грошові кошти	0,2-0,3
			Поточні Пасиви	
	автономії $K_{авт}$	Власний капітал	Збільшення; $K_{авт} \geq 0,5$	
		Пасиви		
	фінансової стійкості (довгострокової фінансової незалежності) $K_{ф.ст}$	Власний капітал + довгострокові зобов'язання	$K_{ф.ст} = 0,70...0,80$	
		Пасиви		
	Виробнича стійкість	рентабельність (збитковість) операційної діяльності $R_{од}$	Прибуток (Збиток)	Збільшення
			Операційні витрати	
		рентабельність (збитковість) всієї діяльності R_d	Прибуток (Збиток)	Збільшення
			Витрати	
		приріст заробітної плати найманих працівників	Зпл зв.-Зпл.м	Збільшення
			Зпл зв	
	приріст продуктивності праці найманих працівників	ПП зв.-ПП.м	Збільшення	
		ПП зв		
	відношення заробітної плати до середнього рівня заробітної плати	Зпл МБП	Збільшення	
		Зпл по Україні		

Закінчення табл. 1.

1	2	3	4	5
11		коефіцієнт зносу основних засобів K_3	Аморт Первісна вартість ОЗ	$K_3 < 50\%$
12		темпи приросту дебіторської заборгованості ДДЗ	$DZ_n - DZ_{n-1}$ DZ_{n-1}	
13		темпи приросту та оборотних активів ΔOA	$OA_n - OA_{n-1}$ OA_{n-1}	$\Delta DZ \leq \Delta OA$
14	Інвестиційна стійкість	коефіцієнт реінвестування K_p	Нерозподілений прибуток Активи	
15		відношення валових капітальних інвестицій до вартості активів ВКІ/А	Валові кап. інвестиції	Збільшення

продажна ціна на аукціоні становить приблизно половину ринкової вартості [6]. Методичними рекомендаціями, затвердженими для державних підприємств, що підлягають приватизації, нормативні значення показника встановлено дещо нижчими ($K_n \geq 1,0$) [2].

Можна побачити, що найнижче значення коефіцієнта покриття був у 2005 році (0,88), тоді як протягом 2006–2013 рр. значення цього показника є досить стабільними. Вони коливаються від 1,09 у 2010 р. до 1,25 – у 2006 р. Зниження значень коефіцієнтів протягом тривалого часу означає зростаючий ризик неплатоспроможності, тоді як малі будівельні підприємства у динаміці мають приблизно однакові значення показника поточної ліквідності, що є позитивним проявом.

Коефіцієнт швидкої ліквідності ($K_{шл}$), враховує вартість найбільш ліквідних поточних активів (вартість всіх оборотних активів мінус вартість запасів). Значення цього показника вважається нормальним в межах 1,0–2,0 [5]. Для державних підприємств, що підлягають приватизації, значення цього показника рекомендовані дещо нижчими 0,6–0,8 [2].

Українські малі будівельні підприємства за весь аналізований період, крім 2009 р., мали значення коефіцієнта швидкої ліквідності менше 1,0 (рис. 3).

Починаючи з 2000 р. по 2009 р. значення коефіцієнтів швидкої ліквідності поступово зростали, досягнувши у 2008 р. значення 1,06. У 2010–2013 рр. значення цього показника залишаються стабільними (більше 0,9).

Щоб оцінити якість зростання коефіцієнта швидкої ліквідності (вважається, що його зростання за рахунок збільшення розмірів дебіторської заборгованості є негативною ознакою), зробимо порівняння щорічних приростів дебіторської заборгованості та оборотних активів малих будівельних підприємств (рис. 4).

Як видно з рис. 4, темпи зростання дебіторської заборгованості перевищували темпи зростання оборотних активів з 2007 по 2010 рр. Тому одним з факторів, що вплинув на динаміку коефіцієнта швидкої ліквідності, стало саме зростання дебіторської заборгованості. Це є не дуже доброю

ознакою та сигналізує про збільшення дебіторської заборгованості під час дії фінансово-економічної кризи. Але для провести ретельний аналіз динаміки складу і структури дебіторської заборгованості підприємства.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$). Цей коефіцієнт є найбільш широко вживаним для оцінки платоспроможності і ліквідності підприємства. Він показує, яку частину короткострокової заборгованості можна погасити найближчим часом. За [5] вважається, що $K_{ал}$ повинен бути в межах 0,2–0,35.

Українські малі будівельні підприємства за аналізований період мали значення коефіцієнта абсолютної ліквідності менше цих значень, в межах $K_{ал} = 0,06–0,11$ (рис. 5). Тобто від 6% до 10% поточних зобов'язань малі підприємства можуть погасити в поточний момент.

Але низькі значення показників абсолютної ліквідності, ще не дають підстави робити висновки про недостатній рівень платоспроможності малих підприємств галузі. Методичними рекомендаціями [2] рекомендовано, що цей коефіцієнт має бути більше 0 з огляду на низький рівень коефіцієнтів платоспроможності більшості українських підприємств.

Одним з найважливіших показників, що характеризують економічну та фінансову стійкість підприємств, є показник питомої ваги загальної суми власного капіталу в підсумку активу балансу, тобто відношення загальної суми власного капіталу до майна. Цей показник отримав назву *коефіцієнта незалежності (автономії)*. По ньому визначають, наскільки підприємства є незалежними від позикового капіталу. Чим більше у підприємств власних коштів, тим легше їм протистояти дії негативних факторів. Бажано, щоб значення коефіцієнту автономії було більшим 0,5. Тобто більше 50% коштів підприємства були власними [5].

Як видно з табл. 2, коефіцієнти автономії, розраховані на основі балансів малих підприємств виду економічної діяльності «будівництво», починаючи з 2000 року поступово зменшуються. Якщо в 2000–2001 рр. частка власного капіталу в активах малих підприємств галузі перевищувала рекомендовані значення і становила 52%–56%, то

Таблиця 2

Показники економічної стійкості малих будівельних підприємств у 2000–2013 рр.

№ з/п	рік		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 ¹	2013 ²	Напрямок позитивних змін
	Показник	Показник															
1	K_n		1,16	1,26	1,20	1,15	1,08	0,88	1,25	1,20	1,19	1,25	1,09	1,09	1,12	1,19	$2,0 \leq K_n \leq 2,5$
2	$K_{\text{шп}}$		0,66	0,74	0,37	0,71	0,67	0,53	0,81	0,84	0,84	1,06	0,93	0,92	0,94	0,90	$1,0 \leq K_n \leq 2,0$
3	$K_{\text{вп}}$		0,06	0,07	0,07	0,11	0,09	0,09	0,10	0,11	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06	0,07	$0,2 \leq K_n \leq 0,3$
4	$K_{\text{авт}}$		0,52	0,56	0,47	0,48	0,43	0,25	0,40	0,35	0,22	0,24	0,21	0,20	0,21	0,23	Збільшення; $K_{\text{авт}} \geq 0,5$
5	$K_{\text{ф.с.}}$		0,57	0,62	0,53	0,54	0,53	0,38	0,57	0,58	0,54	0,54	0,50	0,48	0,48	0,5	$K_{\text{ф.с.}} = 0,70 \dots 0,80$
6	$P_{\text{од}}$		-	-	-	-	-	-	2,4	1,3	-8,6	-1,5	-4,8	0	-0,8	-0,9	Збільшення
7	$P_{\text{д}}$		-	-	-	-	-	-	-0,7	-2	-11,7	-5,7	-7	-3,2	-1,6	-1,8	Збільшення
8	$\Delta_{\text{зп}}$		-	-	-	-	-	0,11	0,07	0,16	0,32	0,04	0,04	0,06	0,10	0,07	Збільшення
9	$\Delta_{\text{пп}}$		-	-	-	-	-	0,22	0,10	0,33	0,11	-0,24	0,23	0,28	0,23	0,09	Збільшення
10	$I_{\text{зп}}$		-	-	-	-	-	0,60	0,60	0,59	0,52	0,47	0,45	0,42	0,60	0,60	Збільшення
11	K_3		0,40	0,46	0,53	0,43	0,40	0,38	0,29	0,20	0,20	0,23	0,27	0,26	0,24	0,25	$K_3 < 50\%$
12	$\Delta_{\text{ДЗ}}$		0,26	0,17	0,05	0,28	0,28	0,34	0,36	0,50	0,36	0,17	0,16	0,18	0,23	0,16	$\Delta_{\text{ДЗ}} \leq \Delta_{\text{ОА}}$
13	$\Delta_{\text{ОА}}$		0,22	0,18	0,08	0,32	0,29	0,36	0,46	0,47	0,32	0,14	0,13	0,22	0,26	0,18	
14	$K_{\text{р}}\%$		-0,54	-0,71	-0,92	-1,97	-1,14	-2,13	-2,23	-2,82	-9,46	-2,89	-3,27	-2,03	-1,87	-0,80	$K_{\text{р}} > 0$
15	ВК/А		-	-	-	-	-	-	14,14%	14,86%	10,09%	3,67%	1,51%	1,54%	1,23%	1,15%	Збільшення

¹ Попередні дані² Прогнозні значення (розраховано авторами)

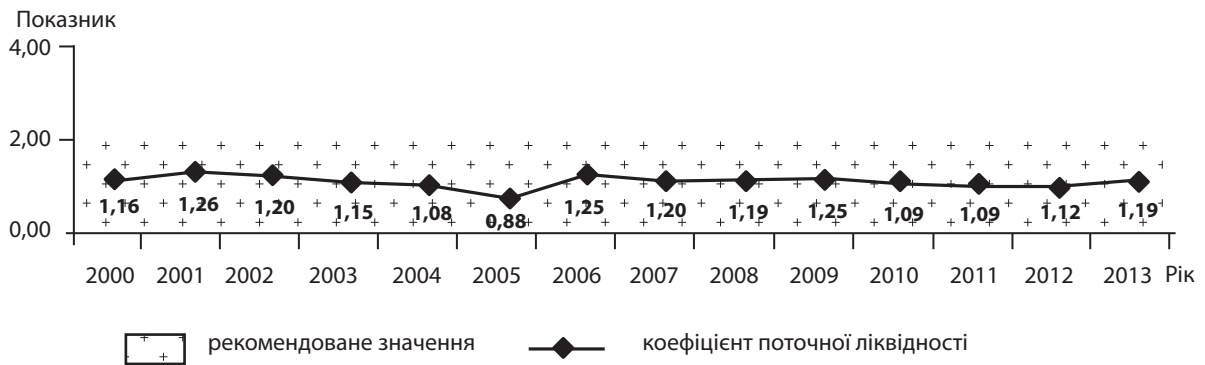

Рис. 2. Значення коефіцієнтів покриття малих будівельних підприємств у 2000–2013 рр.

Рис. 3. Значення коефіцієнтів швидкої ліквідності ($K_{шл}$) малих будівельних підприємств в 2000–2013 рр.

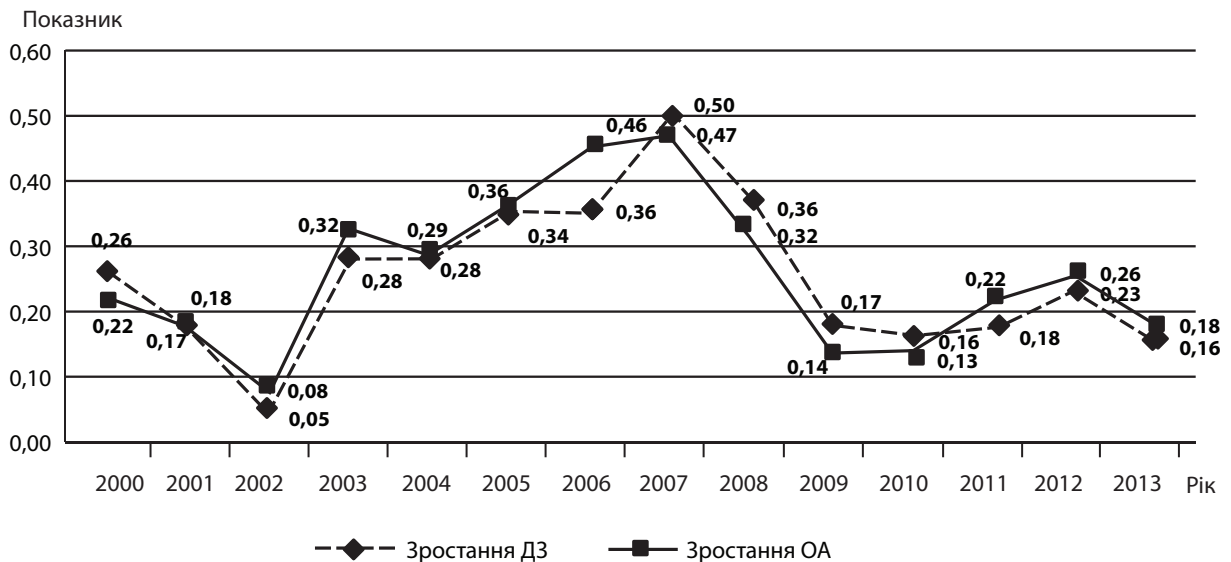

Рис. 4. Темпи приросту дебіторської заборгованості та оборотних активів малих будівельних підприємств в 2000–2013 рр.

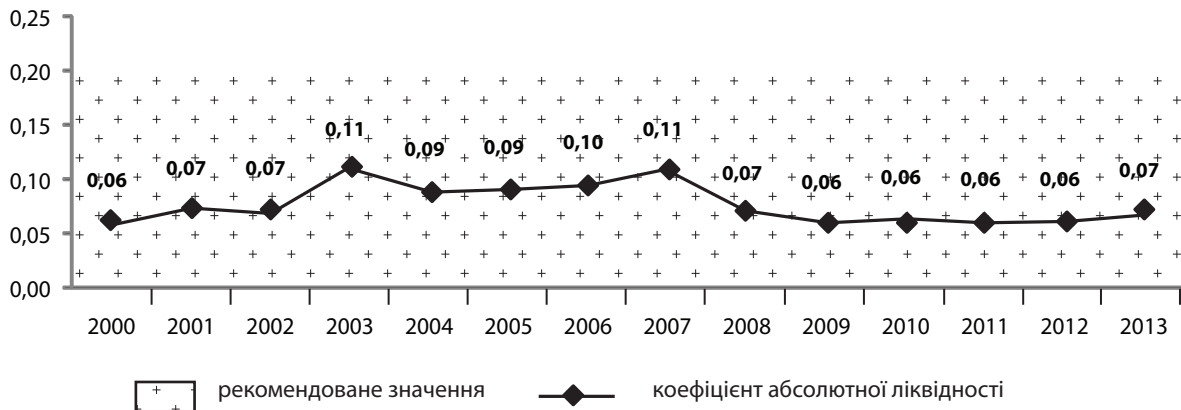

Рис. 5. Значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності ($K_{ал}$) малих будівельних підприємств в 2000–2013 рр.

у 2010–2012 рр власний капітал становив близько 20% від валюти балансу (рис. 6). Це говорить про значне зменшення як фінансової так і економічної стійкості підприємств протягом аналізованого періоду.

Якщо порівняти динаміку коефіцієнтів автономії малих будівельних підприємств з коефіцієнтами, розрахованими на базі балансів будівельної галузі України [3], то можна побачити, що в 2005–2012 роках коефіцієнти автономії малих підприємств і всіх підприємств будівельної галузі були нижчими за нормативне значення. Проте, у малих будівельних підприємств значення $K_{авт}$ є нижчими на декілька відсотків ніж по галузі (рис. 7). Тобто фінансова стійкість малих будівельних підприємств в 2005–2012 рр. є нижчою ніж в середньому по будівельній галузі.

Коефіцієнт фінансової стійкості $K_{ф.ст}$ (довгострокової фінансової незалежності) характеризує відношення суми власного і довгострокового позиченого капіталу до загальної суми капіталу, що використовує підприємство і дозволяє виявити фінансовий потенціал майбутнього розвитку підприємства.

Порівнюючи коефіцієнти автономії та фінансової стійкості малих будівельних підприємств в 2000–2013 рр., можна побачити, що значення коефіцієнтів автономії поступово зменшується, тоді як значення коефіцієнтів фінансової стійкості залишається на рівні попередніх років (рис. 8).

Це означає, що малі будівельні підприємства для свого розвитку почали широко використовувати позикові ресурси (довгострокові кредити).

Аналіз виробничої стійкості виконується за показниками рентабельності (рис. 9–10), оборотності активів, відношення заробітної плати найманих працівників до середнього рівня заробітної плати в Україні, щорічних приростів заробітної плати та продуктивності праці, коефіцієнт зносу основних засобів.

Показники рентабельності є одними з найбільш широко поширених при аналізі ефективності виробництва. Порівняння показників рентабельності малих будівельних підприємств з рентабельністю підприємств всієї галузі (рис. 9–10), дає підстави стверджувати, що ефективність роботи малих підприємств є нижчою протягом всього аналізованого періоду. При цьому, починаючи з 2007 року як будівельна галузь, так і малі підприємства працюють збитково.

Інші показники, що характеризують персонал підприємства, у малих підприємств є також нижчими ніж в цілому по галузі (рис. 11–13).

Так, середня заробітна плата найманих працівників у малих підприємств є найнижчою. Вона складає від 45% у 2012 р. до 60% у 2007–2008 рр. від середньої заробітної плати в Україні (рис. 12). Тоді як у великих підприємств заробітна плата більше від середньої на 2–45% у різні роки.

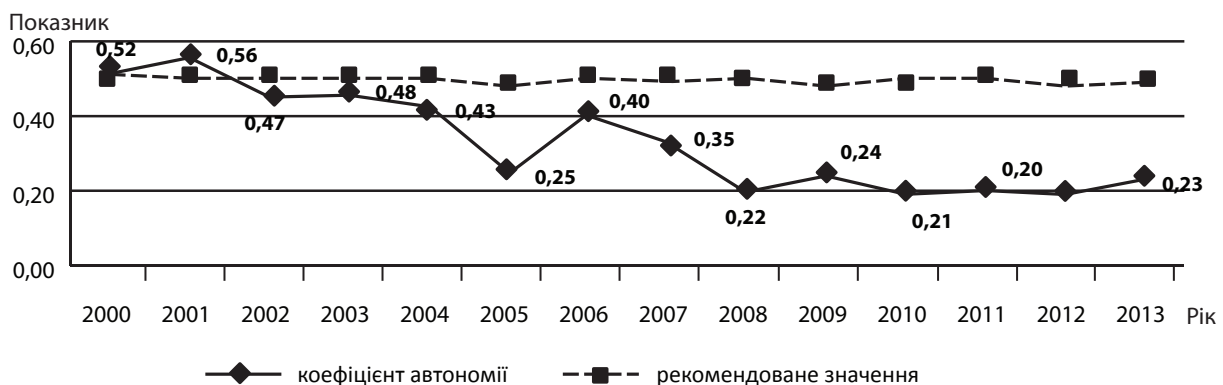

Рис. 6. Значення коефіцієнтів фінансової незалежності ($K_{авт}$) малих будівельних підприємств в 2000–2013 рр.

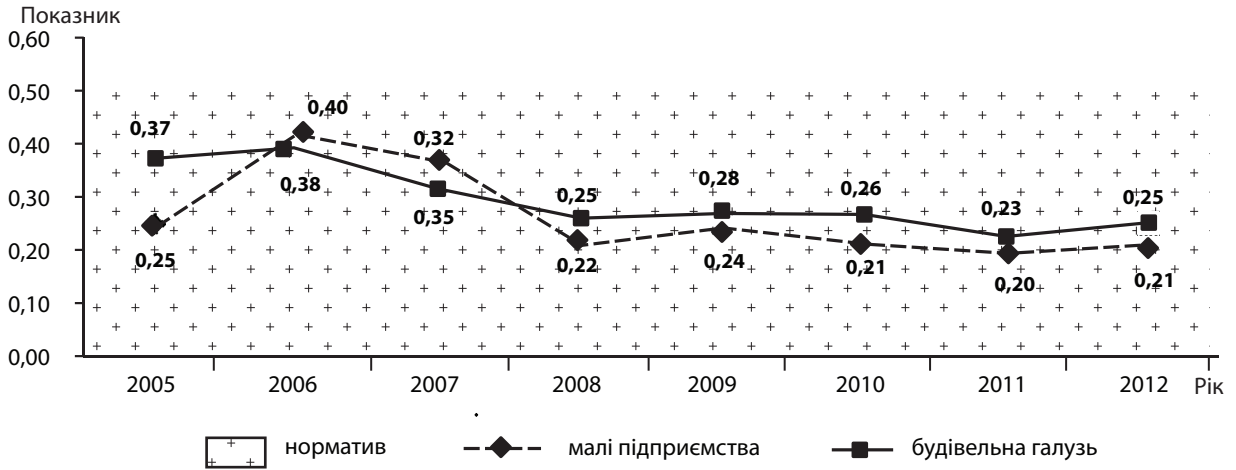

Рис. 7. Порівняння коефіцієнтів автономії $K_{авт}$ малих будівельних підприємств та будівельної галузі в 2005–2008 рр.

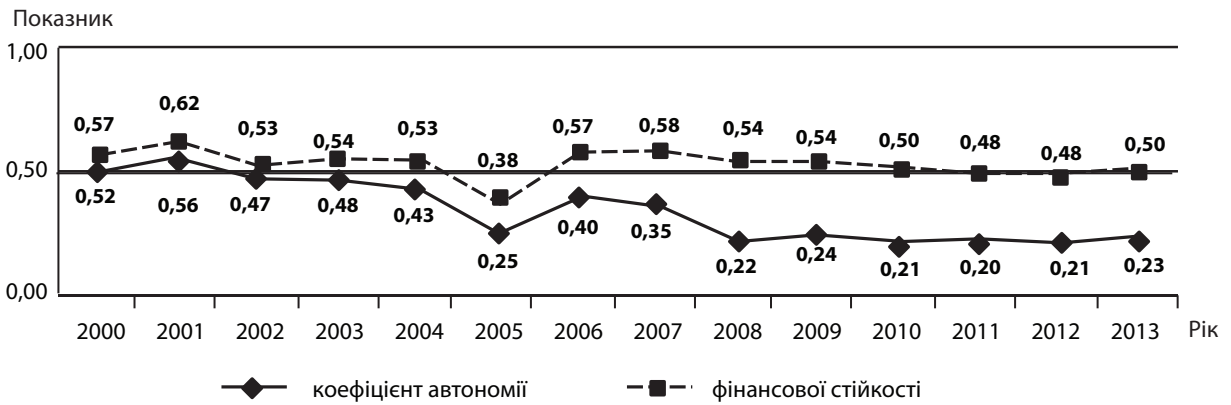

Рис. 8. Значення коефіцієнтів автономії ($K_{авт}$) та фінансової стійкості ($K_{ф.ст}$) малих будівельних підприємств у 2000–2013 рр.

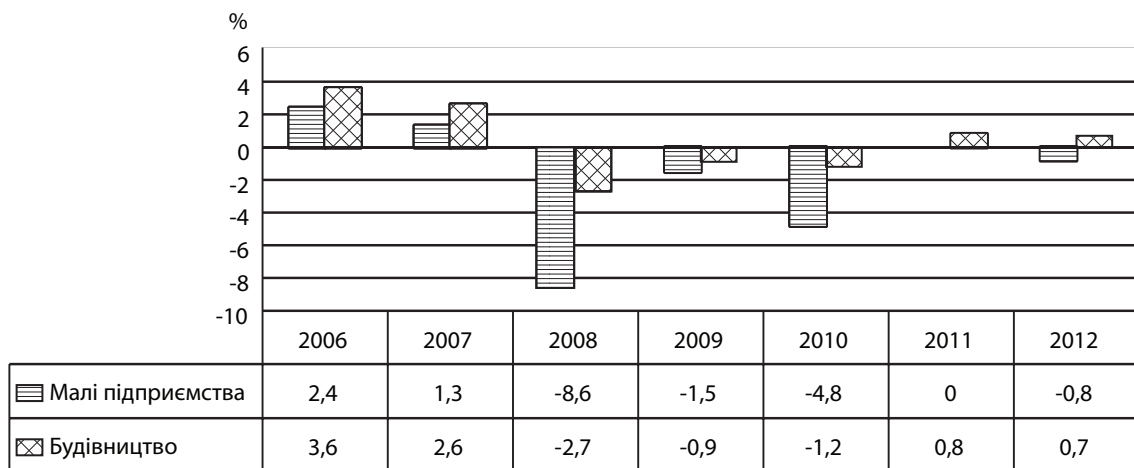

Рис. 9. Рентабельність операційної діяльності малих будівельних підприємств та будівельної галузі в 2006–2012 рр.

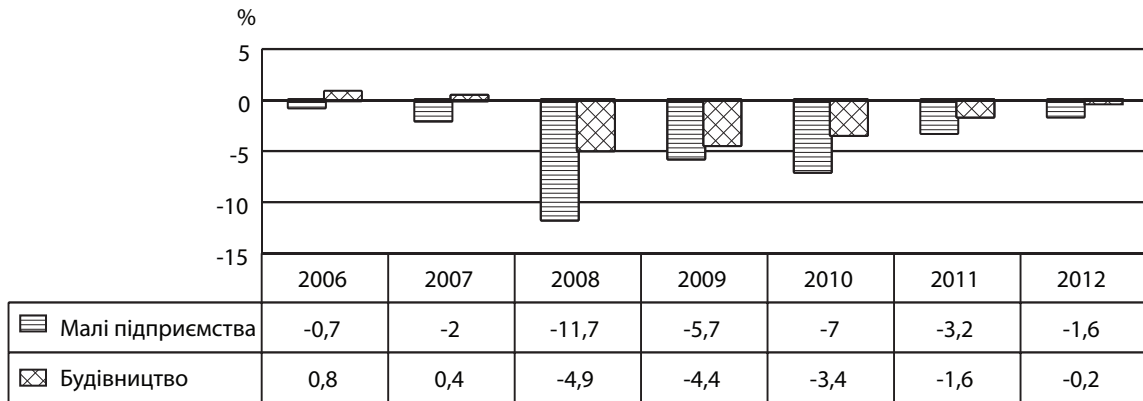

Рис. 10. Рентабельність діяльності малих будівельних підприємств та будівельної галузі в 2006–2012 рр.

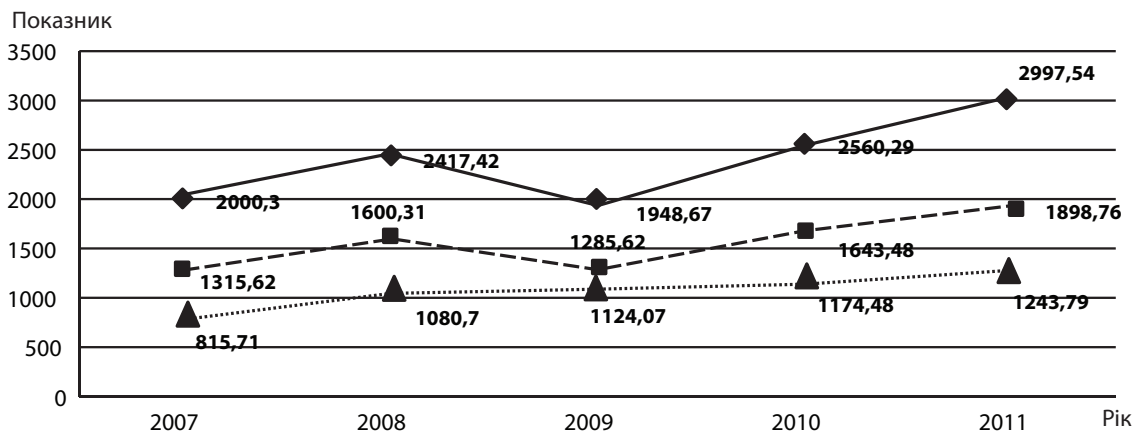

Рис. 11. Заробітна плата найманих працівників у 2006–2012 рр.

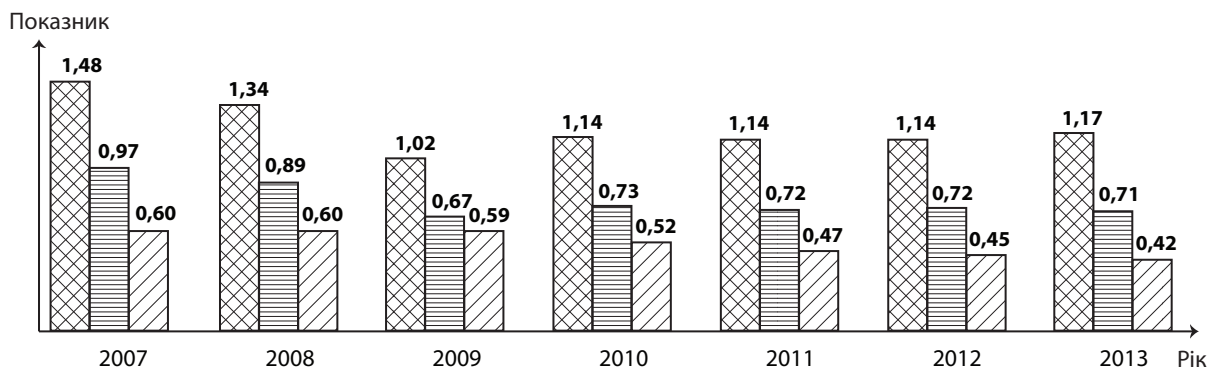

Рис. 12. Відношення заробітної плати найманих працівників великих, середніх та малих будівельних підприємств до середнього рівня по Україні

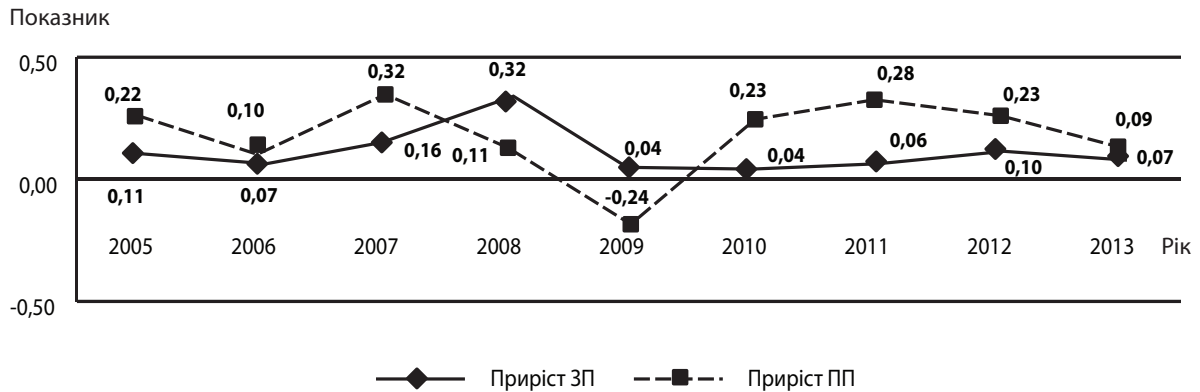

Рис. 13. Темпи приросту продуктивності праці та середньої заробітної плати працівників малих будівельних підприємств.

На рис. 13 показані прирости продуктивності праці (виробітку) та середньої заробітної плати найманих працівників малих будівельних підприємств. З 2005 р. по 2007 р. та у 2010–2012 рр. приріст продуктивності праці був меншим за приріст заробітної плати. Тоді як у 2008–2009 рр. – навпаки. Видно, що у ці роки далася взнаки дія економічної кризи, та значне падіння обсягів будівельних робіт. За прогнозом, у 2013 році темпи продуктивності праці незначно перевищать зростання заробітної плати, що є не дуже доброю ознакою.

Коефіцієнт зносу основних засобів показує, частку основних засобів, що її списано на витрати попередніх періодів. Прийнято вважати, що значення коефіцієнта зносу більш ніж 50% є небажаним [5]. Як видно з рис. 14, значення коефіцієнтів зносу за весь аналізований період, крім 2002 р., є меншим за 0,5. При чому, спостерігається тенденція до зменшення цього показника. Так, якщо до 2004 року данні коефіцієнти були на рівні близько 0,4, то після 2005 р. їх значення не перевищують 0,3. Це є позитивною ознакою, яка вказує на те, що основні засоби малих будівельних підприємств за аналізований період поступово оновлюються.

Аналіз інвестиційної стійкості. Проводиться за коефіцієнтом реінвестування, який показує, яка частина чистого прибутку капіталізована і спрямована на збільшення капіталу малих будівельних підприємств. З рис. 15 можна побачити, що значення коефіцієнтів всі аналізовані роки було менше нуля, тобто 13 років поспіль малі будівельні підприємства працюють збитково. Це є однією з причин різкого зменшення розмірів власного капіталу (див. рис. 6–7).

Частка валових капітальних інвестицій в активах (VKI/A) характеризує відношення вартості коштів, що спрямовані на оновлення основних засобів малих підприємств, до вартості активів. На рис. 16 видно, що ця частка щорічно зменшується (з 14,86% у 2007 році до 1,23% у 2012 році). Таке зменшення дозволяє стверджувати, що хоча обсяги робіт малих будівельних підприємств у 2012–2013 рр. і збільшились, але інвестиційна активність ще не відновилася, що може негативно вплинути на економічну стійкість як малих підприємств, так і будівельної галузі у майбутньому.

Висновок. Для оцінки економічної стійкості малих будівельних підприємств використані показники ліквідності, фінансової незалежності, рентабельності виробничої і основної діяльності, прирости продуктивності праці та заробітної плати, відношення рівня заробітної плати найманих працівників до середньої заробітної плати в Україні, коефіцієнт зносу основних засобів, темпи приросту оборотних активів та дебіторської заборгованості, коефіцієнт реінвестування та частка валових капітальних інвестицій в активах. Це дозволило оцінити економічну стійкість як сукупну стійкість фінансової, виробничої та інвестиційної діяльності.

Проведений аналіз дозволив визначити низький рівень фінансової незалежності малих будівельних підприємств, в основному за рахунок значного зменшення власного капіталу. Їх фінансова стійкість у 2012 році суттєво зменшилась порівняно з 2000–2003 рр. Такий стан зумовлений тим, що протягом 2000–2012 рр. (крім 2006 р.) фінансовий результат малих будівельних підприємств України був від'ємним. Така ситуація протягом майже 12 років призвела до вимивання власного капіталу, який збільшував свій розмір, в основному, за рахунок вливання нових коштів (збільшення статутного і додаткового капіталів).

Виявлена тенденція є загрозливою для існування всієї економічної системи країни, адже загальна стійкість малих будівельних підприємств може бути забезпечена лише за умови стабільного отримання прибутку. Поступальний розвиток економіки неможливий без поліпшення фінансового стану підприємств, інакше будь-які позитивні зміни виявляться тимчасовими, а економічне зростання знову зміниться на кризу.

Для стабільного розвитку малих підприємств необхідно, щоб у них залишився такий розмір прибутку, який дав би змогу розвивати виробництво, виводити його на конкурентоспроможний рівень. Іншими словами, загальна стійкість підприємств передбачає насамперед такий рух коштів, який забезпечить постійне перевищення доходів над витратами. Ця умова протягом 2000–2012 рр. для більшості малих будівельних підприємств не виконувалася.

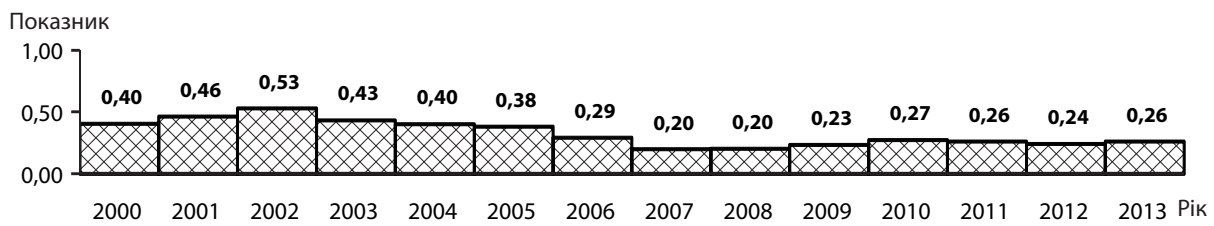

Рис.14. Коефіцієнти зносу основних засобів малих будівельних підприємств.

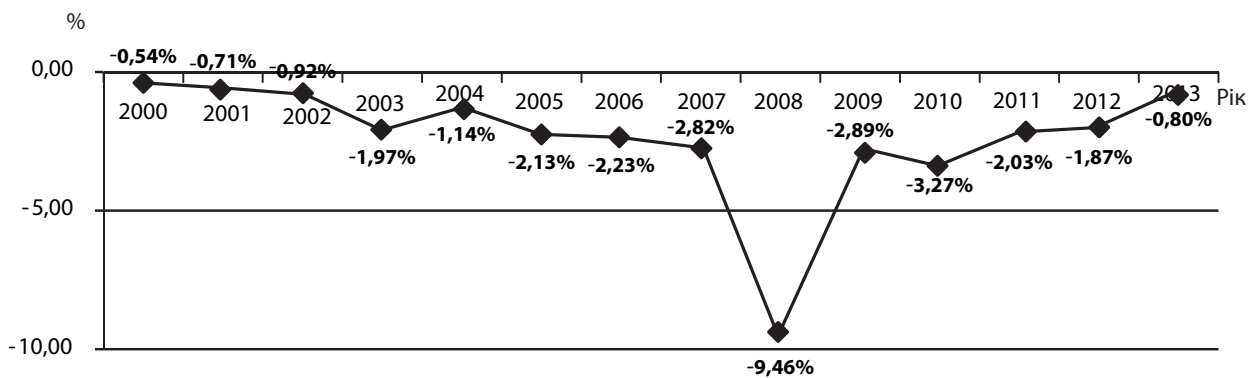

Рис.15. Коефіцієнти реінвестування малих будівельних підприємств.

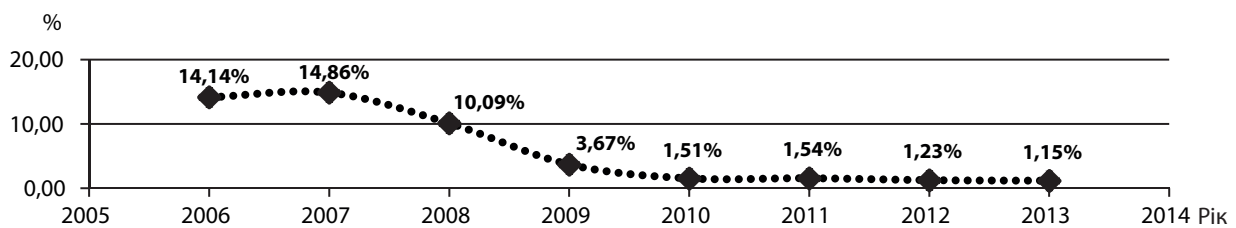

Рис.16. Частка валових капітальних інвестицій в активах малих будівельних підприємств.

В цілому малі підприємства після кризи почали функціонувати нормально, проте їх інвестиційна активність на даний час ще не відновились. Зменшення інвестиційної активності може стати поштовхом до втрати економічної стійкості всієї галузі у довгостроковому періоді.

Для успішного розвитку малих підприємств потрібно збільшувати з року в рік абсолютну суму власного капіталу за рахунок прибутку та інвестувати кошти у власний розви-

ток. Це дозволить малим підприємствам будівельної галузі в майбутньому перейти до стабільного зростання, одночасно збільшивши рівень економічної стійкості.

Перспективою подальших досліджень може стати поглиблена оцінка окремо фінансової, виробничої та інвестиційної стійкості малих будівельних підприємств, їх впливу на економічну стійкість та виявлення головних чинників, які загрожують успішному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні Затверджено Законом України від 21 грудня 2000 року N 2157-III із змінами, внесеними згідно із Законом N 4731-VI (4731-17) від 17.05.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2157-14>
2. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. №49/121, із змінами від 04.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>
3. Баланси підприємств виду економічної діяльності «будівництво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
4. Статистичні збірники «Діяльність малих підприємств», 2000–2012 рр. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
5. Измайлова К. В. Фінансовий аналіз у будівництві. Навч. посібник – К.: Кондор, 2005. – 236 с.
6. Сухарев П. М., Назаренко О. В. Систематизація основних показників оцінки платоспроможності та ліквідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Economics/61745.doc.htm
7. Тищенко О. М., Єніна-Березовська А. О. Аналіз фінансової стійкості коксохімічних підприємств / Проблеми економіки №1. – 2010. – С. 30 – 35.
8. Тхор С. О. Управління економічною стійкістю підприємства : автореф. дис. канд. економ. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / С. О. Тхор. – Луганськ, 2005. – 19 с.
9. Корчагина Е. В. Проблемы конкурентоспособности в современной экономике. Проблемы современной экономики, № 3/4 (15/16), 2005/ Е. В. Корчагина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=820>
10. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві [монографія] / О. О. Терещенко – К.: КНЕУ, 2000. – 268 с.

REFERENCES

- "Balansy pidpriemstv vydu ekonomichnoi diialnosti «budivnytstvo»" [Balance sheet of economic activity "construction"]. www.ukrstat.gov.ua.
- Izmailova, K. V. Finansovyi analiz u budivnytstvi [Financial analysis in construction]. Kyiv: Kondor, 2005.
- Korchagina, E. V. "Problemy konkurentosposobnosti v sovremennoy ekonomike" [Problems of competitiveness in today's economy]. <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=820>.
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>
- [Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon4.rada.gov.ua/%20laws/show/2157-14>.
- Sukharev, P. M., and Nazarenko, O. V. "Systematyzatsiia osnovnykh pokaznykiv otsinky platospromozhnosti ta likvidnosti" [Systematics of the main indicators for assessing the solvency and liquidity]. http://www.rusnauka.com/9_DN_2010%20Economics/61745.doc.htm.
- "Statystichni zbirnyky "Diialnist malykh pidpriemstv", 2000-2012 rr. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy" [Statistical Yearbook "Performance of Small Enterprises," 2000-2012. State Statistics Committee of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua.
- Tkhor, S. O. "Upravlinnia ekonomichnoiu stiikistiu pidpriemstva" [Managing the economic stability of the company]. avtoref. dys. kand. ekonom. nauk: spets. 08.06.01., 2005.
- Tyshchenko, O. M., and Yenina-Berezovska, A. O. "Analiz finansovoi stiikosti koksokhimichnykh pidpriemstv" [Analysis of financial stability coke plants]. Problemy ekonomiky, no. 1 (2010): 30-35.
- Tereshchenko, O. O. Antykryzove finansove upravlinnia na pidpriemstvi [Financial Crisis management in the enterprise]. Kyiv: KNEU, 2000.